

Михайло Александров
кандидат юридичних наук,
старший дослідник
*(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)*

УТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ «НАЦІОНАЛЬНЕ ВІЙСЬКОВЕ МЕМОРІАЛЬНЕ КЛАДОВИЩЕ» В КОНТЕКСТІ ЗАХОДІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Одним з важливих елементів національно-патріотичного виховання є вшанування пам'яті героїв, які загинули, захищаючи Батьківщину. Відповідно, держава має докладати усіх зусиль до гідного поховання своїх героїв та належного утримання місць їх поховання. Нажаль, через повномасштабне вторгнення Російської Федерації, яке розпочалося у 2022 році, Україна втратила багато своїх синів і доньок, які стали на захист незалежності й суверенітету держави. Тому дуже актуальним на сьогодні залишається питання реорганізації системи військових поховань і меморіалів загиблим захисникам.

В Україні ще у 2011 році було ухвалено постанову Верховної Ради України «Про Національне військове меморіальне кладовище» [1]. Варто зазначити що основною метою створення Національного військового меморіального кладовища (далі – НВМК) на той час було «увічнення пам'яті загиблих воїнів-визволителів у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років, учасників війни в Афганістані, інших військових конфліктах та під час виконання службових обов'язків і присяги на вірність народу України...». Таким чином, вшанування пам'яті військовослужбовців, які загинули в часи незалежності України, відводилося на другий чи навіть на третій план. Не було визначено й термінологію щодо НВМК та його правовий статус. Також зауважимо, що пори низку організаційних заходів, які належало виконати центральним та місцевим органам виконавчої влади, справа щодо створення НВМК, фактично, не зрушилася з місця.

Докорінна зміна вектору внутрішньої політики в Україні, яка відбулася після подій Революції Гідності 2013–2014 років, анексії Криму та початку війни на Сході України, вимагає й іншого ставлення до справи поховання та увічнення пам'яті бійців, які загинули за волю України. По-перше, 2015 року нарешті було врегульовано статус та визначено перелік організацій і формувань, учасники яких були борцями за незалежність України у ХХ столітті. По-друге, на превеликий жаль, бойові дії на Сході України стали причиною загибелі наших воїнів вже у ХХІ столітті. Однак, основна увага щодо поховань й увічнення пам'яті була приділена героям «Небесної Сотні».

Звичайно, героїв антитерористичної операції (АТО) ховали з почестями, встановлювали їм обеліски й пам'ятники в різних містах і селах України. Але єдиної політики щодо поховання та вшанування пам'яті загиблих бійців (принаймні, нормативно визначеної) до останнього часу не було. Навіть у постанові Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [2] про справу поховання загиблих бійців та створення меморіального комплексу мови не йшлося.

У 2021 році законодавцями було ініційовано низку заходів щодо організації належного поховання та вшанування пам'яті загиблих воїнів. У липні 2021 року було внесено зміни до Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України щодо військового поховання [3]. Зміни до статутів торкнулися порядку проведення церемонії та військового ритуалу поховання, із детальним описом місця проведення поховання, обов'язків військовослужбовців, порядку дій під час кремації тощо.

Нарешті, у 2022 році, після початку повномасштабної війни, було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища» [4]. Головні зміни було внесено до Закону України «Про поховання та похоронну справу» [5]. По-перше, визначено статус НВМК: «Національне військове меморіальне кладовище – розміщений на спеціально відведеній земельній ділянці об'ємно-просторовий об'єкт, що включає військове кладовище, музейний комплекс, ритуальну будівлю та інші необхідні споруди для організації почесних поховань загиблих (померлих) осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, забезпечували виконання службових обов'язків та присяги на вірність Українському народу» [5]. Також визначено перелік осіб, які можуть бути поховані на НВМК (принципово, що до цього переліку не включено осіб, які загинули під час Другої Світової війни та інших конфліктів часів існування Радянського Союзу). Усі розходи, пов'язані із організацією будівництва НВМК та поховання полеглих на кладовищі здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Замовником будівництва НВМК визначено центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни – Міністерство у справах ветеранів України (Мінветеранів) [5].

У жовтні 2022 року Кабінетом Міністрів України було ухвалено постанову, відповідно до якої Мінветеранів дозволяється створити державну установу «Національне військове меморіальне кладовище», а також наказується у двомісячний строк вжити заходів, необхідних для забезпечення діяльності такої установи [6]. Отже, на сьогоднішній день НВМК набуває статусу державної установи. Запланована чисельність працівників державної установи НВМК – 177 осіб, а на будівництво й утримання кладовища у бюджеті на 2023 рік передбачено 65 мільйонів гривень [7].

Таким чином, встановивши правовий статус НВМК та забезпечивши новостворену державну установу необхідним фінансуванням, держава прагне впорядкувати процес поховання захисників і захисниць України з відповідними почестями, а також, за словами Міністра у справах ветеранів України Юлії Лапутіної, «започаткувати основи культури пам'яті незалежної Української Держави про полеглих Воїнів» [7]. Для реалізації поставлених завдань і Мінветеранів, і безпосередньо державній установі «Національне військове меморіальне кладовище» необхідно буде провести низку організаційно-правових заходів, зокрема розробити та затвердити положення про державну установу «Національне військове меморіальне кладовище» із детальним визначенням статусу новоствореної установи та її посадових осіб. Також, у контексті заходів національно-патріотичного виховання, вважаємо за необхідне розробити план взаємодії зазначеної державної установи з іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими адміністраціями та органами місцевого самоврядування щодо організації заходів національно-патріотичного виховання на базі створених в межах НВМК музейного комплексу та інших ритуальних споруд.

1. Про Національне військове меморіальне кладовище: постанова Верховної Ради України від 02 червня 2011 року № 3459-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3459-17#Text> (дата звернення: 02.01.2023)

2. Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді: постанова Верховної Ради України від 12 травня 2015 року № 373-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text> (дата звернення: 02.01.2023)

3. Про внесення змін до Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» щодо військового поховального ритуалу: Закон України від 2 липня 2021 року № 1622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1622-20#Text> (дата звернення: 02.01.2023)

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-20#Text> (дата звернення: 02.01.2023)

5. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 липня 2003 року № 1102-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення: 02.01.2023)

6. Про утворення державної установи «Національне військове меморіальне кладовище»: постанова Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2022 року № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.01.2023)

7. В Україні з'явиться нова держустанова – «Національне військове меморіальне кладовище». Юридичний факт. URL: <https://www.yurfact.com.ua/fakty/v-ukraini-z-iavytsianna-derzhustanova-natsionalne-viiskove-memorialne-kladovyshche> (дата звернення: 02.01.2023)